Nordens välfärdscenter

Delaktighet i kristider

En bok för barn och unga om rätten att bli hörd

Innehåll

1. Förord 2

2. Introduktion 3

3. Du har rätt att bli hörd – artikel 12 6

4. Det här säger ungdomar själva 9

5. Barns rätt att vara delaktiga i en kris – vad de nordiska länderna har lärt sig och behöver göra 11

6. Coronapandemin och barnen i Norden 18

Sverige 19

Danmark 23

Suomi | Finland 26

Grønland 31

Ísland 34

Norge 38

Åland 41

Om publikationen 44

1. Förord

Den här sidan är till de vuxna. Om du är barn kan du börja på nästa sida.

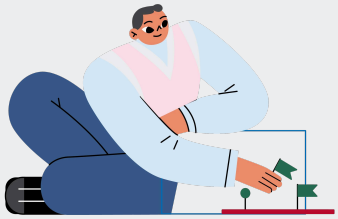

Det här är den barnvänliga versionen av Participation is Protection – Embedding Children's Rights in Nordic Crisis Governance. I den fullständiga rapporten undersökte vi hur barns rätt att bli lyssnade på fungerade i de nordiska länderna under covid-19-pandemin under åren 2020-2023. En viktig slutsats var att barn ofta inte fick vara med när beslut fattades som förändrade deras liv. När barn väl fick frågan var det ofta för sent för deras åsikter att kunna spela någon roll.

Om vi bara skulle berätta om detta i en rapport som är skriven för vuxna skulle vi göra om samma misstag. Därför är den här versionen skriven för läsare från ungefär tio år och för vuxna som finns omkring barn – i skolan, i vården och socialtjänsten och på de platser där beslut om barn fattas.

Det här är inte bara en sammanfattning. Den gemensamma delen förklarar vad rätten att bli lyssnad på betyder, vad unga själva har sagt och vad vi vill att de som styr länderna ska göra. De som arbetar för barns rättigheter i varje land har också skrivit ett eget kapitel, på sitt eget språk, om vad som hände där.

Tanken är att den här texten ska läsas tillsammans med barn – inte bara handla om barn.

2. Introduktion

Någon bestämde

Våren 2020 stängde skolor runt om i de nordiska länderna. Fotbollen ställdes in. Musiklektionerna ställdes in. Ungdomsgårdar stängde. Barn fick stanna hemma i flera veckor och i vissa länder i flera månader.

Någon bestämde allt det.

Det var inte en enda person som bestämde, och besluten fattades inte för att vara elak. En ny sjukdom som hette covid-19 spreds över världen. Ingen hade haft sjukdomen tidigare och ingen visste hur farlig den skulle bli. Därför försökte regeringarna bromsa smittan genom att se till att människor inte träffades lika mycket. Sådana regler kom och gick under ungefär två år. Sedan tog pandemin slut och det mesta blev som vanligt igen. Om du var liten då kanske du inte minns så mycket av det.

Men vart och ett av de här besluten påverkade barns liv. Och nästan ingenstans frågade någon barn vad de tyckte innan besluten fattades.

Vuxna kan inte välja om de vill lyssna på barn

Nästan alla länder i världen har kommit överens om vilka rättigheter barn har. Överenskommelsen heter FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Där står bland annat att du har rätt att säga vad du tycker om sådant som påverkar dig – och att vuxna måste ta det du säger på allvar. Det räcker inte att lyssna artigt.
Nästa kapitel handlar om den rättigheten och om vad vuxna behöver göra.

För att du verkligen ska få vara med och påverka behöver fyra saker fungera:

- det måste finnas ett sätt för dig att säga vad du tycker
- du måste kunna uttrycka dig på ditt eget sätt
- någon måste faktiskt lyssna
- det du säger ska kunna spela roll

Den sista punkten är den som vuxna ofta glömmer. Att fråga dig vad du tycker efter att beslutet redan har fattats är inte att lyssna på dig. Att fråga dig om den som lyssnar ändå inte kan påverka något är inte heller att lyssna på dig.

Båda de här sakerna hände ofta under pandemin.

När vuxna lyssnar på barn kan saker förändras

När vuxna lyssnar på barn kan det faktiskt leda till förändring. Inte alltid – men det har redan hänt här i Norden.

I Finland finns det regler som säger att de som arbetar med nya lagar ska fråga barn vad de tycker när en ny lag påverkar barns liv.

Islands barnombudsman sa att provtagningen under pandemin behövde fungera bättre för barn. Efter det fick barn testa sig på en annan plats än vuxna, gå före i kön och träffa personal som var särskilt utvald för att möta barn.

På Åland pratade man mycket under pandemin om skolmat och om hur skolan skulle fungera när elever hade undervisning hemifrån. År 2021 ändrades lagen så att det skulle bli tydligare hur det skulle fungera nästa gång något liknande händer.

Unga har också hjälpt till att skriva den här boken. På ett möte i Helsingfors och under en workshop berättade de vad de tyckte var viktigast. Det de sa har påverkat vad vi i den här boken tycker att vuxna behöver göra.

Förändringarna hände för att någon berättade vad den tyckte – och någon som kunde påverka lyssnade.

Varför har vi skrivit den här boken?

Oftast fick barn inte vara med och påverka under pandemin. Vuxna fattade beslut om barns skola, fritid och hälsa utan att fråga barn vad de tyckte. Många barn följde reglerna noga, samtidigt som de såg vuxna som inte gjorde det. Efteråt litade en del barn mindre på vuxna. Barn som redan hade det svårt fick ofta ännu svårare under pandemin.

De som arbetar för barns rättigheter i Danmark, Finland, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland har skrivit den här boken tillsammans. Vi tycker att barn måste få vara med och påverka nästa gång något allvarligt händer. Nästa kris kanske inte alls liknar pandemin, men vi behöver ändå vara förberedda.

I den här boken kan du läsa om din rätt att bli lyssnad på. Du kan också läsa om vad unga själva tycker och vad vuxna behöver göra för att bli bättre på att lyssna på barn. Du får också veta vad som inte fungerade så bra under pandemin i ditt land och i de andra nordiska länderna.

Först kommer en del som är samma för alla länder. Sedan kommer kapitlen om de nordiska länderna, i bokstavsordning.

Du behöver inte läsa allt. Och du kan läsa delarna i den ordning du själv vill.

3. Du har rätt att bli hörd – artikel 12

Sigurveig Þórhallsdóttir

Du har rätt att bli lyssnad på

Du har rätt att säga vad du tycker om sådant som handlar om dig och ditt liv. Den rätten finns i artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Det betyder att vuxna ska ge dig möjlighet att berätta vad du tänker, känner och vill. Vuxna ska lyssna på dig och ta det du säger på allvar.

Det gäller när vuxna fattar beslut som handlar om dig, till exempel hemma, i skolan, när du får vård eller när du får hjälp och stöd från samhället.

Det du tycker är viktigt

Barn vet mycket om sina egna liv. Du vet hur saker känns för dig, vad du oroar dig för och vad som är viktigt för dig. Vuxna behöver veta det när de fattar beslut som påverkar dig.

Att vuxna lyssnar på dig betyder inte att det alltid blir precis som du vill. Men vuxna ska tänka på det du har sagt när de fattar ett beslut.

Ju äldre du blir, desto större betydelse ska dina åsikter få. Men det finns ingen åldersgräns för när det du tycker börjar räknas. Även yngre barn har rätt att bli lyssnade på.

Du behöver få information

För att kunna säga vad du tycker behöver du först förstå vad som händer. Vuxna ska ge dig information på ett sätt som du kan förstå.

Du ska kunna ställa frågor om det är något du inte förstår. Du kan också behöva tid för att tänka innan du berättar vad du tycker eller vill.

När du får information som du förstår blir det lättare att fundera på vad du tycker och vad du vill säga.

Du väljer själv om du vill säga vad du tycker

Du har rätt att säga vad du tycker, men du måste inte göra det.

Du kan säga att du inte vill svara. Du kan också säga att du inte vet, att du behöver mer information eller att du behöver mer tid för att tänka.

Vuxna ska inte pressa dig att säga något om du inte vill.

Att bli lyssnad på är mer än att bara få prata

Det räcker inte att vuxna låter dig berätta vad du tycker. De måste också lyssna och ta det du säger på allvar.

När ett beslut handlar om dig ska vuxna tänka på det du har sagt när de fattar beslutet. Det du tycker ska vara en del av beslutet.

Vad betyder delaktighet?

Du kanske har hört vuxna prata om barns delaktighet.

Delaktighet betyder att barn:

- **får information som de förstår**
- **får möjlighet att säga vad de tycker**
- **får vara med och påverka beslut som handlar om dem.**

Ibland handlar det om ett beslut som gäller ett barn. Du kan till exempel få frågan om vad du tycker om något i skolan eller om den hjälp och det stöd du får.

Ibland kan flera barn få säga vad de tycker tillsammans. Barn kan till exempel få vara med och påverka regler i skolan, lekplatser, bussar och tåg eller nya lagar som påverkar barn.

Din rätt att bli lyssnad på hänger ihop med dina andra rättigheter

Barnkonventionen har fyra viktiga grundprinciper:

Artikel 2 – Alla barn har samma rättigheter. Det spelar ingen roll vem du är eller var du kommer ifrån.

Artikel 3 – När vuxna fattar beslut som handlar om barn ska de tänka på vad som är bäst för barnet.

Artikel 6 – Alla barn har rätt att leva, växa och utvecklas.

Artikel 12 – Alla barn har rätt att säga vad de tycker och bli lyssnade på.

De här rättigheterna hänger ihop. Vuxna kan till exempel inte veta vad som är bäst för dig utan att lyssna på vad du tycker.

Därför är rätten att säga vad du tycker och bli lyssnad på en viktig del av barns rättigheter.

4. Det här säger ungdomar själva

Wilma Jensén

I juni 2025 träffades unga från de nordiska och baltiska länderna i Helsingfors. Under två dagar pratade de om en viktig fråga: Hur kan vi se till att barn och unga blir lyssnade på när något allvarligt händer?

Innan mötet hade de unga läst det som vuxna hade skrivit till den här boken. Sedan fick de berätta vad de tyckte saknades och vad som var viktigast för dem.

Det här är några av de saker som de unga tyckte var allra viktigast.

Att få frågan är inte samma sak som att bli lyssnad på

De unga berättade att vuxna ofta blandar ihop de här två sakerna. Du kan få frågan om vad du tycker utan att det du säger påverkar något alls.

De unga tyckte att vuxna behöver vara tydliga med om barn faktiskt kan vara med och påverka eller om de bara får berätta vad de tycker. Annars kan barn tro att de har fått vara med och påverka, fast de egentligen inte har det.

Det måste vara klart innan en kris händer

Det här var en av de viktigaste sakerna som de unga ville säga. Vuxna kan inte börja fundera på hur de ska lyssna på barn först när en kris redan har hänt.

Det måste redan finnas bra sätt för barn att säga vad de tycker och vara med och påverka. De sätten behöver användas även när det inte är kris. Då kan de fortsätta fungera när något allvarligt händer.

En grupp för unga när det blir kris

De unga hade en egen idé: en krisgrupp för unga. Gruppen skulle vara med när något allvarligt händer. De unga skulle få riktiga uppgifter och vara med och påverka, inte bara få berätta vad de tycker.

En sådan grupp skulle till exempel kunna finnas i en skola, ungefär som ett elevråd. Det skulle också kunna finnas grupper på olika nivåer – i kommunen, i landet och mellan olika länder.

Några av de unga ville att det skulle finnas två grupper: en med unga och en med vuxna. Grupperna skulle arbeta tillsammans. Då kan det bli tydligt vad de unga själva tycker, så att deras åsikter inte försvinner när de vuxna fattar beslut.

Det är oftast samma ungdomar som inte blir lyssnade på

De unga berättade också att det ofta är samma unga som får frågor – de som redan är med och engagerar sig. En ung person på ett möte kan få försöka berätta vad många andra unga tycker, trots att de andra aldrig har fått frågan.

De tyckte att unga ofta är bra på att nå andra unga. Det kan kännas annorlunda att få en fråga från någon i sin egen ålder än från en vuxen.

Barn och unga vill vara med på riktigt

De unga vill inte bara att vuxna ska tacka dem för att de berättar vad de tycker. De vill att vuxna ska förstå att unga har viktiga saker att säga och kan bidra med kunskap och idéer.

De vill få vara med från början och under hela arbetet. Och det ska finnas tydliga sätt för unga att vara med och påverka – inte bara löften om att de ska få vara med.

5. Barns rätt att vara delaktiga i en kris – vad de nordiska länderna har lärt sig och behöver göra

Kirsten Sandberg

Vad kan de nordiska länderna lära sig av pandemin?

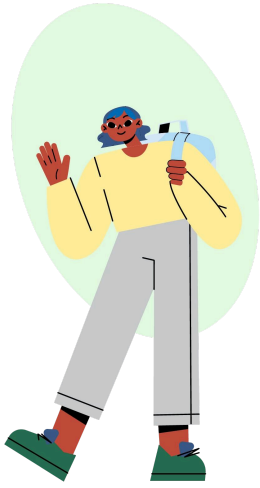

De nordiska länderna gjorde på olika sätt under pandemin. Men i alla länder fattades beslut som förändrade barns vardag.

Skolor stängde flera gånger, ibland i flera veckor eller månader. Då fick många barn ha undervisning hemifrån. Många fritidsaktiviteter stängde också. Barn kunde inte träffa kompisar som vanligt och var hemma mycket med sina familjer.

Många barn har berättat att de lärde sig mindre i skolan, kände sig ensamma och mådde dåligt. De oroade sig för om någon i familjen skulle bli sjuk och om familjen skulle ha tillräckligt med pengar. Många saknade också sina mor- och farföräldrar.

Barn följde reglerna för att hjälpa till att stoppa smittan. Men alla vuxna följde inte reglerna. Det gjorde att en del barn litade mindre på vuxna.

För några barn blev vissa saker faktiskt bättre. Barn som hade det jobbigt i skolan kunde till exempel slippa mobbning eller känna sig mindre utanför när de var hemma.

En del barn, särskilt yngre barn, tyckte om att få vara mer med sina föräldrar. Äldre barn kunde i stället sakna att få vara ifred och ha ett privatliv. För många blev det svårare ju längre pandemin pågick.

Barn som hade det svårt hemma träffade inte lärare och andra vuxna som kunde se hur de hade det och hjälpa dem att få stöd.

Att ha skola på nätet var bättre än att inte ha någon undervisning alls. Men alla barn hade inte samma möjligheter. En del familjer hade inte bra internet, dator eller surfplatta. Barn i familjer med lite pengar kunde därför få svårare att hänga med i skolan.

Pandemin blev ofta extra svår för barn som redan hade det svårt.

Trots att besluten påverkade barns liv fick barn oftast inte vara med och säga vad de tyckte. Varken skolor, kommuner eller de som bestämmer i landet lyssnade tillräckligt på barn. Många barn fick inte heller information om pandemin på ett sätt som var lätt för dem att förstå.

Barns rättigheter och barnets bästa

I början av pandemin fanns det ingen som särskilt förde fram vad barn behövde när viktiga beslut fattades. När skolor stängde och barn inte kunde göra sina vanliga fritidsaktiviteter tänkte vuxna inte tillräckligt på vad som var bäst för barn.

Barn som kände sig ensamma eller mådde dåligt kunde inte alltid prata med en skolsköterska eller psykolog. Barn som hade det svårt hemma träffade inte heller andra vuxna som kunde se hur de hade det och hjälpa dem att få stöd.

Barnombudsmännen i de nordiska länderna berättade för regeringarna om hur barn hade det under pandemin. Efter hand började barns rättigheter få mer uppmärksamhet.

Barn har rätt att få vara med och påverka

Alla vuxna i de nordiska länderna förstår inte hur viktigt det är att barn får vara med när beslut fattas. Barn och unga har inte heller samma möjligheter som vuxna att vara med och påverka hur samhället styrs.

Under pandemin fick barn sällan säga vad de tyckte innan viktiga beslut fattades. Det fanns inga tydliga regler för hur vuxna skulle lyssna på barn under en kris, till exempel innan de bestämde att skolor skulle stänga.

Ungdomsråd och elevråd fick sällan frågor om vad de tyckte, inte ens på nätet. Organisationer som arbetar med barn fick bara frågor ibland. I Finland och på Åland användes internet mer än i de andra nordiska länderna för att fråga barn vad de tyckte.

Inte heller i skolan fick barn oftast säga vad de tyckte innan beslut fattades. Många barn kände att de inte kunde påverka och inte fick vara med.

Samtidigt ville många barn hjälpa till när det var svårt. På Island var barn med i arbetet under pandemin. I Sverige ville många barn hjälpa till att stoppa smittan.

Om vuxna hade lyssnat mer och gett barn möjlighet att vara med, hade barn kunnat känna sig mer delaktiga och känna att de kunde göra skillnad.

En del barn hade det svårare

En del barn får inte den omsorg de behöver hemma. Det finns till exempel barn som utsätts för våld av sina föräldrar. Under pandemin var barn hemma mer än vanligt. Då ökade risken för att barn skulle fara illa. Samtidigt träffade de inte lärare och andra vuxna som kunde se hur de hade det och hjälpa dem.

Stöd och hjälp till barn borde ha fortsatt att vara tillgängligt under pandemin. Men de som fattade beslut tänkte inte tillräckligt på det.

Vissa barn fick också mindre möjlighet att vara med och påverka än andra. Det gällde bland annat barn som är homosexuella, bisexuella eller transpersoner, barn i familjer med lite pengar och barn som hade problem med sin hälsa.

Barnen fick inte heller själva frågan om vad de tyckte skulle kunna göra situationen bättre.

Information till barn

Lapset eivät useinkaan saaneet tärkeää tietoa pandemiasta tai päätöksenteosta. Jos tietoa annettiin, se saattoi tulla liian myöhään tai olla vaikeaa ymmärtää. Tämä koski erityisesti pieniä lapsia sekä vähemmistöihin kuuluvia lapsia.

Pandemin påverkar barn även efteråt

Pandemin förändrade livet för många barn och unga. Många lärde sig mindre i skolan, kände sig ensamma eller mådde dåligt. För en del barn försvann inte problemen när pandemin var över.

Därför behöver vuxna komma ihåg hur pandemin påverkade barn. Det är viktigt när de försöker förstå och lösa problem som barn och unga har i dag. Det kan till exempel handla om att barn mår dåligt, har svårt att klara skolan eller hamnar i kriminalitet.

Det här vill vi att de nordiska länderna gör

Gör det som är bäst för barn. De som bestämmer i ett land ska tänka på vad som är bäst för barn, även när det är kris. Innan vuxna fattar beslut behöver de

ta reda på hur beslutet kan påverka barn. De ska lyssna på barn och låta det barn säger spela roll.

De behöver också ta reda på hur pandemin har påverkat barn och vad barn behöver om det blir en ny kris. Vuxna behöver komma ihåg att de två åren med pandemi fortfarande kan påverka barns liv.

I Norge och Sverige ska de som arbetar med nya lagar och budgetar ta reda på vad som är bäst för barn innan de lämnar sina förslag. Barnombudsmannen i Norge har gjort en utbildning på nätet om hur man kan göra det.

På Åland träffade de som bestämmer i kommunen organisationer som arbetar med barn under pandemin. Sådana möten skulle kunna hållas oftare.

På Island frågade Barnombudsmannen barn vad de tyckte om pandemin. Barnens svar samlades i en rapport. Det hjälpte dem som fattar beslut att förstå bättre hur barn hade det och vad barn tyckte.

En del barn behöver mer hjälp

En kris kan vara extra svår för vissa barn. Det kan till exempel vara barn som lever i familjer med lite pengar eller barn med funktionsnedsättning.
De barnen kan behöva mer hjälp och stöd än andra under en kris.

Vuxna måste lyssna på barn

Skolor, kommuner och de som bestämmer i landet måste lyssna på barn. Det ska finnas tydliga regler för när och hur barn ska få säga vad de tycker. Reglerna ska se till att vuxna tar det barn säger på allvar. De ska gälla även när det är kris.

En del barn behöver hjälp för att kunna berätta vad de tycker. Det kan till exempel vara yngre barn, barn med funktionsnedsättning eller barn som talar ett annat språk.

På Åland ordnade en organisation ett möte för unga med funktionsnedsättning. Där fick de berätta om hur de hade haft det under pandemin och prata om andra frågor som var viktiga för dem. Det de berättade samlades i en rapport.

När barn har fått säga vad de tycker ska de som bestämmer berätta för barnen vad de bestämde och hur de använde det som barnen hade sagt.

Länderna behöver också ta reda på hur de arbetar för att barn ska få vara med och påverka och dela sina erfarenheter med varandra. Barn ska också kunna berätta vad de tycker på nätet.

I Finland fick barn svara på frågor på nätet om hur skolan hade fungerat för dem under pandemin. Fler än 58 000 barn svarade. Svaren användes sedan av dem som

arbetade med en ny lag.

Barnombudsmännen i de nordiska länderna använder olika sätt för att lyssna på barn. I Finland träffar Barnombudsmannen grupper med barn som kallas Unga rådgivare. Barnombudsmannen frågar också ibland många barn vad de tycker om saker som påverkar dem. Det kallas en barnbarometer. Barn har också fått rita, måla och skriva om hur deras liv var under pandemin.

I Sverige hade Sveriges Elevkårer möten varje vecka med dem i regeringen som arbetade med skolfrågor.

På Åland ordnade de som bestämmer olika möten där människor fick prata om viktiga frågor under pandemin. Två av mötena var för unga.

Lärare, socialsekreterare, läkare, poliser och andra vuxna som möter barn behöver få lära sig hur de kan prata med barn, lyssna på barn och ta det barn säger på allvar.

I Danmark tog de som bestämde om hälsofrågor fram information som skulle hjälpa skolor och föräldrar att prata med barn om covid-19.

I Norge har Barnombudsmannen gjort en utbildning på nätet som lär vuxna hur de kan prata med barn.

Unga kan bidra med mycket, både i vardagen och när det är kris. När unga får vara med och påverka kan de känna att det de gör spelar roll. I en kris kan unga till exempel hjälpa andra unga, besöka äldre eller hjälpa till med andra saker.

Barn behöver information

Barn behöver få information för att förstå vad som händer och kunna fundera på vad de själva tycker. Informationen ska vara tydlig och enkel att förstå.

När det är kris ska barn och deras familjer få information direkt och på ett sätt som de förstår. Informationen ska finnas på platser där barn kan hitta den, till exempel på nätet, i appar och på tv. Den behöver också finnas på olika språk.

I Sverige finns webbplatsen Lilla Krisinfo. Där kan barn få information om kriser och andra allvarliga händelser på ett sätt som är lätt att förstå.

I Danmark finns tv-kanalen DR Ultra för barn och unga. Under pandemin gjorde de program där barn kunde ställa frågor till experter om coronaviruset.

Skola och hälsa

Skolor ska vara öppna så långt det är möjligt, även när det är kris. Om barn inte kan vara i skolan ska de kunna få undervisning på nätet.

Barn ska kunna få hjälp av skolsköterskan även under en kris. Om barn inte är i skolan behöver de få veta hur de kan kontakta skolsköterskan. Det gäller också

skolpsykologen och andra vuxna som kan ge hjälp och stöd.

Om barn behöver testas eller vaccineras ska vuxna tänka på vad som fungerar bäst för barn.

På Grönland fanns en telefonlinje där man kunde få information om corona. Den kopplades till stödlinjen Tusaannga, som redan fanns.

På Island testades barn för corona på en annan plats än vuxna. Barn vaccinerades inte i skolan, eftersom man tyckte att skolan skulle vara en trygg plats för barn.

Fritid och aktiviteter

Barn ska kunna fortsätta med sina fritidsaktiviteter så långt det är möjligt, även när det är kris.

Om de som bestämmer vill stänga eller minska barns fritidsaktiviteter ska de först prata med organisationer som arbetar med barn.

Om aktiviteter ändå måste stänga eller ändras ska barn få information om hur de fortfarande kan träffa sina kompisar och göra roliga saker tillsammans på ett säkert sätt.

Barn ska kunna säga till när något är fel

Alla barn ska kunna berätta för dem som bestämmer om något är fel eller inte fungerar bra.

Barn ska få veta att de kan göra det och hur de ska göra.

Barn ska också kunna berätta om något är fel utan att andra behöver få veta att det var just de som sa till.

De nordiska länderna behöver ta hjälp av varandra

Människor kan resa och flytta mellan de nordiska länderna, och ländernas regeringar träffas ofta. De nordiska länderna samarbetar redan om många saker. De som arbetar för barns rättigheter i Danmark, Finland, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland har också skrivit den här boken tillsammans.

Men under pandemin försökte varje land lösa nästan allt på egen hand. Om ett land hittade ett bra sätt att göra något fick de andra länderna ofta veta det först långt senare.

Därför behöver de nordiska länderna bli bättre på att dela med sig och lära av varandra.

Tillsammans behöver de nordiska länderna:

- lova varandra att barns rättigheter ska gälla även när det är kris
- träffas och berätta för varandra vad som har fungerat bra, till exempel olika sätt att lyssna på barn
- komma överens om hur de ska ta reda på hur beslut påverkar barn och lära vuxna i alla länder hur de kan göra det
- jämföra sina planer för kriser och göra gemensamma planer för de nordiska länderna
- se till att barn kan resa mellan länderna när de behöver träffa en förälder, ett syskon eller någon annan nära familjemedlem i ett annat nordiskt land
- ställa samma frågor till barn i de olika nordiska länderna och jämföra vad barnen svarar
- samarbeta för att ge barn information som de förstår, hjälpa barn som mår dåligt och ge stöd till familjer som har lite pengar.

De nordiska länderna vill vara den region i världen där länderna samarbetar allra närmast. Det ska barn också kunna märka – särskilt när något svårt händer.

Om du behöver hjälp

Om du behöver hjälp kan du prata med en vuxen som du litar på. Du kan också kontakta Bris. Ring eller sms:a 116 111 eller gå in på bris.se. Det är gratis och du behöver inte berätta vem du är.

6. Coronapandemin och barnen i Norden

Sverige

Shanti Ingeström

Barn i Sverige under coronapandemin

Vad hände och vad kan vi lära oss?

När coronapandemin började förändrades vardagen snabbt för barn i Sverige. Det kom nya lagar och regler för att minska smittan. Många aktiviteter ställdes in och en del elever fick undervisning hemma.

Barnombudsmannen och andra organisationer pratade med barn om hur de hade det. Barn berättade om oro och ensamhet, men också om att de tog stort ansvar för att minska smittan.

Pandemin lärde oss också något viktigt: vuxna behöver bli bättre på att lyssna på barn när det är kris.

Vem är Barnombudsmannen?

Barnombudsmannen ser till att barns rättigheter följs i Sverige. Barnombudsmannen pratar med barn om hur de har det och säger till politiker och andra vuxna som bestämmer när något inte är bra för barn. Barnombudsmannen har funnits sedan 1993. Juno Blom är barnombudsman sedan 2024.

Barn har rätt att bli lyssnade på

Alla under 18 år har rättigheter som finns i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. En av rättigheterna är att barn har rätt att säga vad de tycker i frågor som handlar om dem. Vuxna som fattar beslut ska lyssna och ta hänsyn till barnets åsikter. Det betyder inte att barn alltid får bestämma. Vuxna ska inte bestämma saker som påverkar barn utan att först ta reda på vad barn själva tycker.

Den rätten gäller även under en kris.

Barns vardag förändrades

I Sverige fortsatte de flesta barn i grundskolan att gå till skolan under pandemin. Många gymnasieelever fick däremot undervisning på distans under vissa perioder.

Men även för barn som fortsatte gå till skolan förändrades mycket. Fritidsaktiviteter och matcher ställdes in och barn träffade sina kompisar mindre.

Många barn oroade sig för att själva bli sjuka eller för att smitta någon i familjen. Andra oroade sig för familjens ekonomi eller för att föräldrarna skulle bli arbetslösa.

En tonåring berättade:

> **Jag känner mig ensam och saknar mina vänner.**

För en del blev också skolarbetet svårare. Det kunde vara svårt att koncentrera sig och hitta motivation när undervisningen skedde på distans.

Barn som hade kontakt med till exempel socialtjänsten påverkades också. Vissa tyckte att digitala möten fungerade bra. Andra saknade att träffa sin socialsekreterare på riktigt.

För barn som redan hade det svårt kunde en kris göra livet ännu svårare. Det kunde till exempel vara barn som utsattes för våld hemma, barn som inte var trygga hemma, barn med funktionsnedsättning eller barn som var placerade och inte bodde med sin familj. När samhället förändras snabbt finns en risk att de barn som behöver vuxnas stöd och skydd allra mest inte får det. Därför är det extra viktigt att vuxna frågar just de barnen hur de har det och ser till att de får det stöd och skydd de behöver.

Det visar att samma lösning inte fungerar för alla barn.

Fick barn vara med och påverka?

Under pandemin fattades många beslut som påverkade barns liv. Det handlade till exempel om skolan, fritiden och möjligheten att träffa andra människor. Ändå berättade många barn att de inte hade fått säga vad de tyckte innan beslut fattades.

Ett barn beskrev det så här:

> **Ibland känns det som att en vuxen röst kan vara hundra små barnröster.**

Barn berättade också att information ibland kom för sent eller var svår att förstå. Det är ett problem. För att kunna vara med och påverka måste barn förstå vad som händer, varför ett beslut fattas och hur det påverkar dem.

Vad behöver bli bättre nästa gång?

Nästa kris kanske ser helt annorlunda ut. Men det vi lärde oss under pandemin kan hjälpa oss att bli bättre förberedda.

Barn behöver få vara med redan när vuxna planerar för vad som ska hända om det blir en kris. Barn vet mycket om sina egna liv och kan hjälpa vuxna att förstå vad barn kan behöva om något allvarligt händer.

Barnombudsmannen tycker att vuxna som planerar inför en kris och fattar beslut när en kris händer behöver:

- låta barn vara med och påverka planeringen redan innan en kris händer
- ta reda på hur beslut kan påverka barn
- fråga barn vad de tycker innan viktiga beslut fattas
- ge barn tydlig information som de kan förstå
- lyssna på barn i olika åldrar och livssituationer
- vara extra noga med att lyssna på barn som kan ha det särskilt svårt, till exempel barn som utsätts för våld eller inte är trygga hemma, barn med funktionsnedsättning och barn som är placerade och inte bor med sin familj
- berätta för barn hur deras åsikter har tagits om hand.

I Sverige finns redan bra exempel på information som är gjord för barn. Lilla Krisinfo berättar för barn om kriser och allvarliga händelser och Lilla Aktuellt förklarar nyheter på ett sätt som barn kan förstå.

Men det räcker inte att bara ge barn information. Barn måste också få ställa frågor, berätta om sina erfarenheter och vara med och påverka.

Den viktigaste lärdomen

Coronapandemin visade att barn kan förstå svåra frågor och ta stort ansvar. Men den visade också att vuxna ibland fattade stora beslut om barns liv utan att först

fråga barn vad de tyckte. Det behöver bli bättre.

Vuxna kan inte utgå från att de redan vet vad som är bäst för barn. De behöver fråga barn, lyssna på svaren och visa hur barnens åsikter har påverkat besluten.

Barns rätt att bli lyssnade på gäller alltid – även när det är kris.

Danmark

Andrea Langergaard Nicolaisen

Børn og koronapandemien i Danmark

I Danmark har vi ikke en særlig børneombudsmand. I stedet har vi Børnerådet, som arbejder for, at børn har det godt, og at deres rettigheder bliver respekteret. Rettigheder er ting, som alle børn har ret til. For eksempel har børn ret til at gå i skole og til at sige deres mening.

Børnerådet bestemmer selv, hvad det mener. Regeringen bestemmer altså ikke, hvad Børnerådet skal sige. Børnerådet holder øje med, om de regler og beslutninger, der bliver lavet i Danmark, tager hensyn til børns rettigheder. Danmark har sagt ja til FN's Børnekonvention. Det er en aftale om de rettigheder, som alle børn har.

Børnerådet arbejder for børns rettigheder. Børnerådet giver også råd til regeringen og politikerne. En vigtig opgave er at sikre, at børn bliver hørt, når voksne tager beslutninger, som påvirker børns liv. Det kan for eksempel være beslutninger om skole, fritidsliv, familie, sundhed eller andre områder, der er vigtige for børn.

Danmark skal i 2026 fortælle FN om, hvordan det går med at sikre børns rettigheder. I 2027 skal Danmark til et møde med FN's Børnekomité, hvor komitéen vil spørge ind til, hvordan Danmark lever op til Børnekonventionen. Til det møde deltager Børnerådet også.

Børn skal høres – også i en krise

I Danmark er der meget opmærksomhed på, at børn og unge skal have mulighed for at sige jeres mening. Men vi har ikke altid en fast måde at spørge jer om, hvad I mener.

Det blev tydeligt under coronakrisen.

Børn blev ikke hørt nok under corona
Danmark var et af de første lande i Europa, der lukkede store dele af samfundet ned på grund af coronavirus. Det betød store forandringer i børn og unges hverdag. Skoler lukkede. Fritidsaktiviteter blev aflyst. Børn kunne ikke være sammen med venner og familie på samme måde som før.

Det var svært for mange børn og unge.

Alligevel blev børn og unge ikke inddraget ret meget, da beslutningerne blev truffet. Politikerne ville især beskytte ældre og andre mennesker, som kunne blive meget syge af coronavirus. Politikerne spurgte ikke nok ind til, hvad børn oplevede, hvad de havde brug for, og hvad de mente. Før politikerne tager en stor beslutning, kan de undersøge, hvad den vil betyde for børn og deres rettigheder. Det kaldes en børnerettighedsvurdering.

Børn og familier fik hjælp

Under coronapandemien blev der sat forskellige ting i gang for at hjælpe børn og familier.

Sundhedsstyrelsen lavede information til skoler og forældre. Informationen skulle blandt andet hjælpe voksne med at tale med børn om corona. Der blev også givet ekstra penge til organisationer, der i forvejen arbejdede med børn og unge. Nogle af pengene skulle bruges til at hjælpe børn og unge, som havde det meget svært. På den måde kunne organisationerne stadigvæk tilbyde hjælp og rådgivning under krisen til de børn, der havde brug for det.

Børn fik information fra DR Ultra og deltog på regeringens pressemøder
På DR Ultra kunne børn stille spørgsmål til eksperter. De kunne også fortælle, hvad de var bekymrede for.

Børnereportere fra DR Ultra deltog også i nogle af statsministerens pressemøder. Her kunne de stille spørgsmål om corona, som var vigtige for børn. Det gjorde, at flere hørte, hvad børnene var optagede af.

Hvad lærte vi af corona?

I Danmark ved vi ikke så meget om, hvordan børn oplevede hverdagen under coronapandemien.

Der er lavet få undersøgelser af børns og familiers oplevelser. I en kommune er det fx blevet undersøgt, hvordan små børn oplevede at vende tilbage til børnehaven efter coronapandemien. Der er også lavet en nordisk rapport om børn og unges inddragelse under coronapandemien.

Corona viste, at Danmark ikke havde en fast plan for, hvordan børn skulle høres i en krise. Da skolerne lukkede, handlede det især om at stoppe smitte. Der var mindre

fokus på, hvad børn selv tænkte, og hvad beslutningerne betød for deres hverdag.

For nogle børn var nedlukningen ekstra svær.

Normalt møder børn mange voksne uden for familien. Det kan være lærere, pædagoger eller trænere. De voksne kan opdage, hvis et barn ikke har det godt eller har brug for hjælp. For nogle børn kunne hjemmet samtidig være et utrygt sted. Når skoler og fritidstilbud var lukkede, var de børn mere hjemme. De havde også færre muligheder for at søge hjælp hos en voksen, de kendte.

Meget undervisning og kontakt blev også flyttet over på computeren eller en telefon. Det hjalp nogle børn. Men det fungerede ikke godt for alle.

Hvad skal Danmark gøre næste gang?

Danmark bør have en plan for, hvordan børn bliver spurgt og hørt, hvis der kommer en ny krise.

Politikerne bør undersøge, hvad store beslutninger vil betyde for børn, før de tager beslutningerne.

Det vil også være en god idé at samle den viden, vi allerede har om, hvordan coronapandemien påvirkede børn og unge. Den viden kan bruges til at træffe bedre beslutninger i fremtidige kriser.

Efter corona lavede politikerne et panel med børn og unge. De skulle give regeringen idéer til, hvordan børn og unge kunne få det bedre efter nedlukningerne.

De nordiske lande kan lære af hinanden

Danmark, Finland, Grønland, Island, Norge, Sverige og Åland har meget til fælles, men landene håndterede coronapandemien forskelligt. Derfor kan landene også lære noget af hinanden.

De kan for eksempel dele viden og blive enige om, hvordan børn bedst bliver hørt under en krise. Det er vigtigt, at de voksne lytter til det, børn siger, og lader deres meninger få betydning. Landene kan også undersøge, hvad store beslutninger betyder for børn. De skal huske at undersøge, hvad beslutningerne betyder for børns rettigheder.

Når der er en krise, skal børn have information, som de kan forstå. Organisationer, der arbejder for børns rettigheder, kan hjælpe med at sikre det.

Landene kan desuden have et fast samarbejde, som hurtigt kan sættes i gang, hvis der kommer en ny krise. Her kan de dele viden, erfaringer og gode løsninger.

På den måde kan alle de nordiske lande bruge det, vi lærte under coronapandemien, til at være bedre forberedt næste gang – og til at sikre, at børn bliver hørt.

Suomi | Finland

Terhi Tuukkanen

Maaraportti: Suomi

Läs kapitlet på svenska

Korona tuli Suomeen vuonna 2020. Tauti tarttui helposti ihmisestä toiseen. Monet ihmiset sairastuivat koronaan Suomessa ja muualla maailmassa.

Miten lapset otettiin huomioon korona-aikana?

Korona vaikutti paljon suomalaisten lasten elämään. Keväällä 2020 koulut siirtyivät lähes kahdeksi kuukaudeksi etäopetukseen ja monet harrastuspaikat sulkeutuivat. Perheet viettivät paljon aikaa kotona. Kavereita, sukulaisia ja muita läheisiä ei saanut tavata, jotta korona ei tarttuisi ja leviäisi.

Joidenkin lasten elämä muuttui vaikeammaksi korona-aikana. Jotkut lapset taas tykkäsivät siitä, että he pystyivät olemaan enemmän oman perheensä kanssa.

Aikuisten tehtävänä on selvittää lasten näkemyksiä aina, kun tehdään päätöksiä, jotka koskevat lapsia. Näin olisi pitänyt tehdä myös korona-aikana. Tiedetään, että lasten näkemyksiä ei kuitenkaan selvitetty. Aikuiset tekivät lapsia koskevia päätöksiä, koska heillä oli kiire päättää asioista. Lasten näkemyksiä ei ehditty selvittää.

On tärkeää, että lapset saavat tietoa heitä koskevista asioista. Lapsille olisi pitänyt antaa enemmän tietoa myös korona-aikana. Varsinkaan pienet tai vammaiset lapset eivät saaneet riittävästi tietoa. Lapsille järjestettiin kaksi tiedotustilaisuutta, joissa kerrottiin koronasta televisiossa ja YouTubessa. Kaikki lapset eivät kuitenkaan saaneet riittävästi tietoa.

Miten lasten näkemyksiä selvitettiin korona-aikana?

Korona-aikana aikuiset oppivat uusia keinoja selvittää lasten näkemyksiä. Aikuiset tekivät lapsille verkkokyselyn, jossa selvitettiin lasten näkemyksiä koulusta. Kyselyyn

vastasi yli 58 000 oppilasta. Toisessa kyselyssä aikuiset kysyivät lapsilta siitä, mihin Suomen valtion pitäisi käyttää rahaa. Tähän kyselyyn vastasi melkein 7000 lasta.

Lapsiasiavaltuutettu on viranomainen, jonka tehtävänä on selvittää lasten näkemyksiä. Lapsiasiavaltuutettu ja hänen toimistossaan työskentelevät aikuiset tapaavat joka vuosi monia lasten ryhmiä eri puolilla Suomea. Tapaamisissa jutellaan lapsille tärkeistä asioista. He tapasivat lapsia myös korona-aikana.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijät tekevät tutkimuksia, joissa selvitetään lasten näkemyksiä eri asioista. Korona-aikana tehtiin tutkimus, jossa kolmasluokkalaiset lapset piirsivät, maalasivat ja kirjoittivat kokemuksiaan koronasta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijät tekivät myös Lapsibarometri-tutkimuksen, jossa kysyttiin puhelimessa kysymyksiä 6–7-vuotiailta lapsilta. Lapsibarometrissa selvitettiin lasten näkemyksiä turvallisuudesta.

Mitä aikuiset oppivat korona-ajasta?

Korona-ajasta aikuiset oppivat, että on tärkeää selvittää lasten näkemyksiä, kun tehdään heitä koskevia päätöksiä. Lasten näkemyksiä pitää selvittää jo ennen kuin tehdään lasten elämää koskevia päätöksiä. Ei riitä, että aikuiset vain sanovat, että lasten näkemyksiä pitää selvittää ja kuunnella. Niin pitää myös oikeasti tehdä. Jos lasten näkemyksiä ei selvitetä ja kuunnella, lasten hyvinvointi ja oppiminen voi heikentyä.

On hyvä, että nyt tärkeisiin papereihin, kuten Suomen valtion työntekijöiden ohjeisiin, on kirjoitettu, miten lasten näkemyksiä voi selvittää. Lasten näkemyksiä voi selvittää monella tavalla. Suomessa on tehty esimerkiksi Digiraati-niminen verkkosivu, jossa lapset voivat keskustella erilaisista asioista. Aikuiset voivat käydä siellä lukemassa, mitä lapset ajattelevat eri asioista.

On tärkeää, että etukäteen valmistaudutaan sitä varten, että tulevaisuudessa voisi tulla uusia tauteja tai muita poikkeustilanteita. Poikkeustilanne on harvinainen tilanne. Lapsiasiavaltuutettu on sanonut, että lapset pitää ottaa huomioon, kun valmistaudutaan poikkeustilanteisiin. Aikuisten pitää suunnitella etukäteen, miten lapsille annetaan tietoa ja miten heidän näkemyksiään selvitetään, kun on poikkeustilanne. Mahdollisimman monen lapsen pitää saada kertoa omia näkemyksiään. Lapsille pitää myös kertoa poikkeustilanteissakin, miksi aikuiset tekevät sellaisia päätöksiä kuin tekevät.

Mitä aikuisten pitäisi tehdä?

YK:n lapsen oikeuksien komiteassa on ryhmä ihmisiä, jotka tietävät paljon lapsen oikeuksista. Tämä komitea kertoo valtioille, mitä niiden pitää tehdä, jotta lasten asiat olisivat mahdollisimman hyvin. Komitea on kertonut, että Suomen pitää muuttaa lakia niin, että aikuiset selvittävät lasten näkemyksiä ja ottavat ne huomioon päätöksiä tehdessään.

Suomen lapsiasiavaltuutettu suosittelee näitä asioita:

- Lasten näkemykset selvitetään aina, kun tehdään lapsia koskevia päätöksiä. Lapsille kerrotaan, millainen päätös tehtiin ja miksi.
- Lapset otetaan huomioon, kun valmistaudutaan tulevaisuuden poikkeustilanteisiin. Suunnitellaan, miten lapsille annetaan tietoa poikkeustilanteissa.
- Aikuiset huomaavat, että jokainen lapsi on omanlaisensa. Kaikki lapset ovat erilaisia ja se pitää ottaa huomioon, kun tulee poikkeustilanteita.
- Aikuiset Pohjoismaissa suunnittelevat ja tekevät asioita yhdessä. Silloin he voivat oppia asioita toisiltaan.

Landsrapport: Finland

Coronan kom till Finland 2020. Sjukdomen smittade lätt från en människa till en annan. Många människor insjuknade i corona i Finland och på andra håll i världen.

Hur togs barnen i beaktande under coronatiden?

Coronan påverkade mycket de finländska barnens liv. Våren 2020 övergick skolorna till distansundervisning för nästan två månader och många hobbyplatser stängde. Familjerna tillbringade mycket tid hemma. Man fick inte träffa kompisar, släktingar eller andra närstående så att coronan inte skulle smitta och sprida sig.

För en del barn blev livet svårare under coronatiden. Vissa barn tyckte däremot om att kunna vara med sin egen familj mer.

De vuxnas uppgift är att alltid ta reda på barnens åsikter när man fattar beslut som gäller barn. Så borde man också ha gjort under coronatiden. Man är medveten om att man ändå inte tog reda på barnens åsikter. De vuxna fattade beslut som gällde barnen eftersom de hade bråttom att fatta beslut. Man hann inte ta reda på barnens åsikter.

Det är viktigt att barnen får information om sådant som gäller dem. Barnen borde ha fått mer information också under coronatiden. Speciellt små barn och barn med funktionsnedsättning fick inte tillräckligt med information. För barnen ordnades två informationsmöten där man berättade om coronaviruset på tv och YouTube. Alla barn fick ändå inte tillräckligt med information.

Hur tog man reda på barnens åsikter under coronatiden?

Under coronatiden lärde de vuxna sig nya sätt att ta reda på barnens åsikter. De vuxna gjorde en webbenkät för barnen där man tog reda på barnens åsikter om skolan. Över 58 000 elever svarade på enkäten. I den andra enkäten frågade de vuxna av barnen vad finska staten borde använda pengar till. Nästan 7 000 barn svarade på den här enkäten.

Barnombudsmannen är en myndighet som har till uppgift att ta reda på barnens åsikter. Barnombudsmannen och de vuxna som arbetar på ombudsmannens byrå träffar varje år många grupper med barn på olika håll i Finland. Under mötena diskuterar man sådant som är viktigt för barnen. De träffade barn även under coronatiden.

De anställda vid barnombudsmannens byrå gör undersökningar där man tar reda på barnens åsikter om olika saker. Under coronatiden gjordes en undersökning där barn i årskurs tre ritade, målade och skrev om sina erfarenheter av coronan. De anställda vid barnombudsmannens byrå gjorde också Barnbarometern-undersökningen, där man per telefon ställde frågor till 6- och 7-åriga barn. I Barnbarometern tog man reda på barnens synpunkter på säkerheten.

Vad lärde de vuxna sig om coronatiden?

De vuxna lärde sig om coronatiden att det är viktigt att ta reda på barnens åsikter när man fattar beslut som gäller dem. Man ska ta reda på barnens åsikter redan före beslut som gäller barnens liv fattas. Det räcker inte att de vuxna bara säger att man måste ta reda på och lyssna på barnens åsikter. Man måste också göra det på riktigt. Om man inte tar reda på och lyssnar på barnens åsikter kan barnens välbefinnande och lärande försvagas.

Det är bra att man nu har skrivit i viktiga papper, som anvisningarna för finska statens arbetstagare, om hur barnens åsikter kan utredas. Man kan ta reda på barnens åsikter på många sätt. I Finland har man till exempel skapat en webbsida som heter Digiraati (digiraati.fi/?lang=sv), där barnen kan diskutera olika saker. De vuxna kan gå dit och läsa vad barnen tänker om olika saker.

Det är viktigt att man förbereder sig på förhand för att det i framtiden kan uppkomma nya sjukdomar eller andra undantagssituationer. En undantagssituation är sällsynt. Barnombudsmannen har sagt att barnen ska tas i beaktande när man förbereder sig för undantagssituationer. De vuxna ska på

förhand planera hur barnen ska få information och hur man tar reda på deras åsikter när det uppstår en undantagssituation. Så många barn som möjligt måste få berätta om sina egna åsikter. Man måste också berätta för barnen även i undantagssituationer varför de vuxna fattar sådana beslut som de fattar.

Vad borde vuxna göra?

I FN:s kommitté för barnets rättigheter finns en grupp människor som kan mycket om barnets rättigheter. Den här kommittén berättar för staterna vad de måste göra för att barnens angelägenheter ska vara så bra som möjligt. Kommittén har berättat att Finland måste ändra lagen så att vuxna tar reda på barnens åsikter och beaktar dem när de fattar beslut.

Finlands barnombudsman rekommenderar följande:

- Man tar reda på barnens åsikter alltid när man ska fatta beslut som gäller barn. Barnen får information om vilket beslut som fattades och varför.
- Barnen tas i beaktande när man förbereder sig för framtida undantagssituationer. Man planerar hur barnen ska få information i undantagssituationer.
- De vuxna märker att varje barn är unikt. Alla barn är olika och det ska tas i beaktande när det uppstår undantagssituationer.
- Vuxna i Norden planerar och gör saker tillsammans. Då kan de lära sig av varandra.

Grønland

Ditte Enemark Sølbeck

Kalaallit Nunaanni Meeqqat aamma Corona

Sunaagami MIO?

MIO tassaavoq Kalaallit Nunaanni meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit suliniuteqartartoq. MIO-mi suliniutigaarput inersimasut meeqqat inuunerannut tunngasunik aalajangiigaangata, meeqqat oqaasii tusarneqarlutillu isumaat pingaartinneqarnissaat.

Corona-ip nalaani susoqarsimasoruna?

Corona 2020-mi nunarsuarmi siaruaatilermat Kalaallit Nunaata nunap killeqarfii piaartumik matupallassimavai.

Taamaalilluni nunanut allanut sanilliullugu Kalaallit Nunaanni inuit ikittuinnaat napparsimalerput, aamma ikittuinnaat toqusimapput.

Piffissami sivikitsumi ulluinnarput allanngorpoq. Atuarfiit sivikitsumik matuneqarput, inuit angerlarsimanerusalerput, angalanerlu ajornakusoornerulerluni. Aamma misissortittarneq, qanermut assiaquteqarneq inunnillu allanik qanillinaveersaarneq pillugit malittarisassat atuutilerput.

Sapaatip-akunnerit arlallit qaangiummata atuarfiit ammaqqinneqarput, meeqqallu ulluinnarminnut uteqqissinnaalerput.

Meeqqat Coronap nalaani qanoq misigisaqarsimappat?

Kalaallit Nunaat nunanut allanut sanilliullugu tuniluunnerup nalaani ajunnginnerusumik ingerlasimagaluartoq, Corona meeqqat ilaanut suli sakkortusimavoq.

Ilaqutariit ilaat angerlarsimaffinni mikisuni imaluunniit inuppassuaqartuni najugaqarput, piffissamilu sivisuumi angerlarsimaannarneq tamatigut ajornanngitsuunngilaq. Meeqqat ilaat ernumasimapput, kisimiittutut misigalutik

imaluunniit artorsarlutik. Meeqqat allat ilaquttatik napparsimalernissaat ernumaatigaat. Ilaqutariit ilaat angajoqqaat sulisinnaannginnerulernerat pissutigalugu ajornartorsiuteqarnerulersimapput.

Tuniluunnerup nalaani ilaqutariit amerlanerit ikiorneqarnissamik tapersersorneqarnissamillu pisariaqartitsilersimapput. Meeqqat inuusuttullu ernumagunik imaluunniit siunnersorneqarnissartik pisariaqartikkunikku, Tusaanngamut akeqanngitsumik sianersinnaapput, tassanilu inummik oqaloqateqarsinnaapput ikiorneqarlutillu.

Nuannersunilli aamma pisoqarpoq. Sivitsunngitsoq meeqqat atuartaleqqipput. Timersorneq, sunngiffimmi sammisassat ulluinnarnilu sammisassat allat aamma piffissap ingerlanerani ammaqqikkiartuaalersimapput.

Meeqqat tusarnaarneqartarsimappat?

Coronap nalaani paasisarput pingaarutilik tassaavoq inersimasut meeqqanik naammattumik tusarnaartarsimannginnerat. Meeqqat ulluinnarminnut sunniuteqartunik aalajangiisoqartillugu isumaannik aperineqartarsimanngillat. Aamma tuniluunnerup kingorna meeqqat qanoq misigisaqarsimanerat pillugu naammattumik paasiniaasoqarsimanngilaq.

Assersuutigalugu piffissap ilaani meeqqat sumunnarsinnaanerat imaluunniit sulerisinnaanerat pillugit immikkut malittarisassaqartoqarpoq. Aalajangiinerit taakku inersimasunit pisimapput, meeqqalli isumaat ilanngunneqarsimanngillat.

Meeqqat isumaat paasiniaaffigineqarsimannginnerat pissutigalugu suli ilisimalluanngilarput Coronap nalaani meeqqat amerlasuut qanoq eqqarsarsimanersut, qanoq misigisaqarsimanersut aamma sunik pisariaqartitsisimanersut.

MIO isumaqarpoq meeqqat tusarnaarneqarnerusariaqartut, pingaartumik pisut annertuut ajornartorsiutillu nalaanni.

MIO-p suut pitsanngorsarneqarsinnaasorivai?

MIO-p pingasut pingaartippai:

Meeqqat tusarnaakkit:
Aalajangiinerit meeqqanut sunniuteqartillugit, meeraq qanoq isumaqarnersoq apeqqutigineqartariaqarpoq. Meeqqat pisinnaatitaaffii aamma inatsisini malittarisassanilu ersarissumik ilanngunneqartariaqarput.

Inersimasut meeqqanik tusarnaarnissaannut ikiorlugit:
Inersimasut amerlasuut meeqqap tusarneqarnissamut pisinnaatitaaffianik aammalu meeqqap isumaanik misigisaanillu tusarnaarnissaannut

ilisimasanik amerlanerusunik pisariaqartitsipput.

Meeqqat immikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut tapersersukkit: Meeqqat ilaat tusaaneqarnissamut immikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsipput. Soorlu meeqqat innarluutillit imaluunniit ajornartorsiutillit. Meeqqat tamarmik eqqarsaatiminnik oqaasertaliinissamut periarfissaqartariaqarput, aammalu eqqarsaatiminnik oqaasinnguineri pingaartinneqartariaqarput.

Arlaannik ajornartorsiuteqaruit, inersimasumik tatigisannik oqaloqateqarsinnaavutit imaluunniit Tusaanngamut sianersinnaavutit.

Ísland

Sigurveig Þórhallsdóttir

Réttindi barna á tímum Covid-19 faraldursins

Hvað gerðist í faraldrinum?

Covid-19 faraldurinn breytti daglegu lífi barna á Íslandi. Skólastarf og frístundir röskuðust, börn þurftu að vera heima eða fara í sóttkví og nýjar reglur höfðu áhrif á það hvernig þau gátu umgengist annað fólk.

Börn lögðu mikið af mörkum til að vernda aðra í faraldrinum. Á sama tíma voru margar ákvarðanir sem höfðu áhrif á líf þeirra teknar án þess að leitað væri eftir skoðunum þeirra eða metið nægilega hvaða áhrif ákvarðanirnar gætu haft á þau.

Faraldurinn sýndi hversu mikilvægt það er að tryggja réttindi barna, ekki síst þegar bregðast þarf við neyðarástandi.

Skólar og menntun

Frá lokum árs 2019 til febrúar 2022 höfðu 55 mismunandi reglur vegna Covid-19 áhrif á starfsemi skóla á Íslandi.

Flest börn á Íslandi þurftu að fara að minnsta kosti einu sinni í sóttkví og meira en 1.000 börn fóru oftar en fjórum sinnum í sóttkví. Sum börn misstu því margar vikur eða mánuði úr skóla og frístundastarfi.

Skólar fóru mismunandi leiðir til að hjálpa börnum að halda áfram námi þegar þau gátu ekki mætt í skólann. Mörg börn fengu kennslu á netinu en öll börn höfðu ekki jafnan aðgang að tölvu, spjaldtölvu eða góðri nettengingu.

Þegar neyðarástand kemur upp verður að tryggja að öll börn geti haldið áfram námi og fái þann stuðning og búnað sem þau þurfa til að læra.

Sýnatökur og bólusetningar

Í lok árs 2021 þurftu mörg börn að fara í Covid-19 sýnatöku. Í fyrstu var

framkvæmdin ekki skipulögð með barnvænum hætti. Sum börn þurftu að bíða lengi í röð utandyra í köldu veðri og starfsfólkið sem tók sýnin hafði ekki fengið sérstaka þjálfun í að vinna með börnum.

Eftir að umboðsmaður barna gerði athugasemdir við þetta var framkvæmdinni breytt. Börn fengu sérstaka aðstöðu fyrir sýnatökur, þurftu ekki að bíða eins lengi í röð og þjálfað starfsfólk sá um sýnatökur.

Þetta dæmi sýnir vel hvers vegna það þarf að huga að réttindum barna og mögulegum áhrifum ákvarðana á börn áður en ákvarðanir eru teknar.

Einnig komu upp spurningar um það hvernig ákvarðanir um Covid-19 bólusetningar barna voru teknar. Þegar börnum á aldrinum 12–15 ára var fyrst boðin bólusetning var það tilkynnt aðeins 11 dögum áður en bólusetningar áttu að hefjast. Börn og foreldrar þurftu skýrar upplýsingar og nægan tíma til að skilja þær og taka ákvörðun saman.

Þegar yngri börnum var síðar boðin bólusetning gafst meiri tími til undirbúnings og upplýsingarnar voru skýrari og aðgengilegri. Þrátt fyrir það byggðust ákvarðanir enn að miklu leyti á almannahagsmunum og því hvað hentaði samfélaginu best, fremur en að nægilega væri horft til þess sem var börnum fyrir bestu.

Börn eiga rétt á að láta skoðanir sínar í ljós

Í faraldrinum var alltof sjaldan leitað eftir skoðunum barna áður en mikilvægar ákvarðanir voru teknar. Þegar börn fengu að segja sína skoðun var það oft of seint til að skoðanir þeirra gætu haft áhrif á ákvörðunina.

Börn eiga rétt á að hafa áhrif á ákvarðanir sem varða líf þeirra

Árið 2020 byrjaði umboðsmaður barna að safna saman frásögnum barna af sinni reynslu af COVID-19. Börn sögðu frá daglegu lífi sínu, vinum og fjölskyldu, skóla, frístundum og reglum vegna Covid-19. Leitað var eftir skoðunum barna fjórum sinnum á árunum 2020 til 2022.

Með því að hlusta beint á börn fengust mikilvægar upplýsingar um hvernig faraldurinn og takmarkanirnar höfðu áhrif á líf þeirra.

Í júní 2022 sagði Barnaréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna að ekki væri alltaf hlustað nægilega á börn þegar ákvarðanir sem varða þau væru teknar. Nefndin hafði sérstakar áhyggjur af því að yngri börn fengju ekki alltaf tækifæri til að koma skoðunum sínum á framfæri.

Hvað er mat á áhrifum á börn?

Mat á áhrifum á börn, eða CRIA, er leið til að kanna hvaða áhrif ákvörðun getur haft á börn og réttindi þeirra áður en ákvörðunin er tekin.

Við slíkt mat er m.a. spurt:

- Hvaða áhrif mun þessi ákvörðun hafa á börn?
- Mun ákvörðunin hafa mismunandi áhrif á ólíka hópa barna?
- Hefur verið leitað eftir skoðunum barna?
- Er hægt að koma í veg fyrir eða draga úr neikvæðum áhrifum á börn?

Á Íslandi hafa verið gefnar út leiðbeiningar um hvernig eigi að framkvæma mat á áhrifum á börn, en það er ekki skylda að nota þær. Umboðsmaður barna hefur lagt áherslu á að alltaf eigi að meta hvaða áhrif ákvarðanir geta haft á börn áður en þær eru teknar.

Löggjöf um neyðarástand þarf að tryggja réttindi barna

Faraldurinn sýndi einnig að réttindi barna voru ekki alltaf nægilega tryggð í lögum um viðbrögð við neyðarástandi.

Lög sem sett eru til að bregðast við neyðarástandi ættu frá upphafi að tryggja réttindi barna með skýrum hætti.

Hvað þarf að gera betur næst?

Neyðarástand getur skollið á skyndilega og stundum þarf að taka ákvarðanir hratt. Við þær aðstæður er mikilvægt að allir viti hvernig eigi að tryggja réttindi barna.

Það þarf að vera til viðbragðsáætlun þar sem tekið er mið af þörfum og réttindum barna, m.a. varðandi menntun, heilbrigðisþjónustu, frístundir og stuðning.

Börn ættu að taka þátt í gerð slíkrar áætlunar frá upphafi.

Þau ættu að fá upplýsingar sem þau skilja og raunveruleg tækifæri til að láta skoðanir sínar í ljós áður en ákvarðanir eru teknar. Hlusta þarf á sjónarmið þeirra og taka þau alvarlega.

Ungmennaráð geta einnig hjálpað til við að tryggja að börn hafi áhrif á ákvarðanir í nærumhverfi sínu, sérstaklega þar sem sveitarfélög veita börnum margvíslega mikilvæga þjónustu þegar neyðarástand skellur á.

Rýming Grindavíkur vegna eldgosa sýndi aftur að stjórnvöld voru ekki nægilega vel undirbúin til að tryggja réttindi barna þegar neyðarástand kemur upp. Ekki var til sérstök viðbragðsáætlun fyrir börn. Líkt og í Covid-19 faraldrinum var ekki leitað nægilega eftir skoðunum barna, þarfir þeirra voru ekki metnar sérstaklega og þau fengu ekki alltaf upplýsingar á þann hátt sem þau gátu skilið.

Til þess að vera betur undirbúin þarf að liggja fyrir viðbragðsáætlun um hvernig réttindi og þarfir barna verða tryggð í neyðarástandi. Börn eiga að taka þátt í gerð slíkrar áætlunar frá upphafi.

Norðurlöndin geta einnig lært hvert af öðru og unnið saman að betri leiðum til að vernda réttindi barna þegar neyðarástand ríkir.

Börn missa ekki réttindi sín þegar neyðarástand ríkir. Þess vegna þarf að liggja skýrt fyrir hvernig réttindi þeirra verða tryggð þegar neyðarástand kemur upp.

Norge

Silje Steinardotter Hasle

Barn og koronapandemien i Norge

Hvem er Barneombudet?

Barneombudet passer på at barn i Norge får oppfylt rettighetene sine. Vi skal følge med på hvordan barn har det, og si fra til dem som bestemmer når noe ikke er bra for barn.

Norge var det første landet i verden som fikk et barneombud. Det skjedde i 1981. Grunnen var at barn ikke får stemme ved valg, og har færre måter å si fra på enn voksne har. Da er det viktig at noen passer på at barn blir hørt og tatt hensyn til.

Hva skjedde under pandemien?

Da koronapandemien kom i 2020, tenkte norske myndigheter først og fremst på å hindre at folk ble syke. De fulgte med på hvor mange som var smittet, og på om sykehusene hadde nok plass.

Så ble mye stengt: barnehager, skoler, fritidsaktiviteter og tilbud som barn brukte. Folk fikk ikke lenger bevege seg fritt. For barn og unge ble hverdagen snudd på hodet.

Barneombudet mente hele veien at de som bestemte, ikke tenkte nok på hva dette gjorde med barn.

Noen voksne prøvde. Norge satte ned en egen gruppe som skulle finne ut hvordan barn hadde det, særlig de som hadde det vanskeligst. Gruppen sendte femten rapporter til regjeringen mens pandemien pågikk. Men rapportene nådde ikke godt nok fram til dem som tok avgjørelsene, og det som sto i dem, ble ikke tatt nok hensyn til.

Hvordan var det for barn?

Pandemien var ikke lik for alle. Noen syntes det var helt greit, og noen syntes det var fint å ha mer tid hjemme. For andre ble det vanskelig.

Mange lærte mindre på skolen. Dagene mistet den faste rytmen sin. Fritidsaktiviteter forsvant. Noen ble mer ensomme, og flere fikk det tyngre inni seg. De som hadde det vanskelig fra før, fikk det ofte verst. For eksempel mistet noen barn med funksjonsnedsettelse hjelp de pleide å få. Noen barn hadde det utrygt hjemme, og de voksne som pleier å oppdage slikt, så dem ikke like ofte som før.

Hvis du trenger hjelp, kan du snakke med en voksen du stoler på. Eller du kan kontakte noen av de som hjelper barn med sånt som dette. Du finner mange av dem på denne nettsiden:

Snakk med noen: **https://www.ung.no/snakk-med-noen**

Ble barn hørt?

Tre store ekspertrapporter har sett på hvordan Norge håndterte pandemien. Alle kom fram til det samme: målet om å beskytte barn og unge ble ikke nådd. Barns egne opplevelser og meninger ble ikke tatt med når voksne bestemte.

Det er ekstra rart fordi Norge har mange steder der barn kan si meningen sin. Alle kommuner må ha et ungdomsråd, og alle skoler må ha et elevråd. Det står i loven. I tillegg finnes det over hundre barne- og ungdomsorganisasjoner. Voksne som bestemmer, spør dem ofte ellers. Under pandemien ble arbeidet i rådene lagt på pause, og nesten ingen spurte barna.

Noen viste at det gikk an. Barneombudet satte ned en egen ekspertgruppe med ungdommer mens pandemien pågikk. Røde Kors gjorde noe lignende. Ungdommene pekte på noe viktig: et år er ikke det samme når du er 16 som når du er 45 år. Du går glipp av helt forskjellige ting, og barn gikk glipp av mye viktig.

Det gikk altså fint å snakke med barn, selv når alt annet var stengt. Det var bare ikke nok voksne som gjorde det.

Hva har skjedd siden?

Noe har blitt bedre. I 2024 ble reglene for hvordan staten skal ta avgjørelser endret. Nå står det at voksne må finne ut og legge vekt på hva som er best for barn, og at barn har rett til å si sin mening. Stortinget har også bedt regjeringen gå gjennom alle lovene som gjelder kriser.

Dette er bra, men fremover mener Barneombudet at de som bestemmer, må gjøre mer for at barns behov blir tatt vare på om det skjer en krise.

Hva mener Barneombudet må bli bedre?

- Voksne må finne ut hva som er best for barn før de bestemmer, ikke etterpå.
- De som bestemmer, må spørre barn og legge vekt på det barn mener. Elevråd, ungdomsråd og organisasjoner må brukes også i en krise, ikke bare når alt er normalt. Voksne må spørre barn og unge der de pleier, og lage nye måter å delta digitalt.
- Når Norge lager planer for kriser, må de ha kunnskap om barn. De som kan mye om barn, og barn selv, må være med og lage planer.
- Norge trenger et eget senter for barn og unges rett til å bli hørt, der kunnskap om hvordan man snakker med barn samles og spres til dem som jobber i staten og i kommunene.
- Noen må undersøke skikkelig hva pandemien gjorde med barn i Norge. Og barn må få si sin mening i den undersøkelsen.

Åland

Sanna Roos

Barnombudsmannen på Åland

Åland har sedan 1991 följt FN:s regler om barns rättigheter som kallas barnkonventionen. År 2014 fick Åland en lag om barnombudsmannen.

Barnombudsmannen hjälper till genom att:

- prata med politiker och vuxna om vad som är bäst för barn
- ta reda på hur barn har det i sin vardag
- se till att vuxna lyssnar på barn
- hjälpa till när man bestämmer om nya regler på Åland så att de blir bra för barn

På Åland bor ungefär 30 800 personer. Av dem är cirka 5 900 barn. Eftersom Åland har självstyre kan man bestämma egna regler om till exempel skola och barnskydd.

Covid-19 och skolan

När pandemin började år 2020 stängdes skolor och många aktiviteter. Det gjorde att barn kunde känna sig ensamma eller oroliga. Många vuxna förlorade också sina jobb. Man var rädd att det skulle bli mer bråk hemma och att färre barn skulle få hjälp av socialtjänsten. Personal inom socialtjänsten och skolan berättade för barnombudsmannen att det blev svårare att samarbeta under pandemin eftersom man inte kunde träffas som vanligt. Regeringen på Åland försökte ändå hålla skolor och fritidsaktiviteter öppna så mycket som möjligt.

Skolorna hade ganska lätt att gå över från undervisning i klassrummet till undervisning på distans. Eleverna hade redan tidigare använt digitala verktyg, som surfplattor och datorer. När fler började använda digitala verktyg blev det lättare för skolor och lärare att samarbeta och hjälpa varandra. Rädda Barnen på Åland märkte också att när vuxna blev bättre på att använda digitala verktyg började de också förstå mer av barnens digitala värld. Genom internet kunde vuxna lättare ge

information till barn, och det blev också enklare för barn att säga vad de tyckte.

Det var ändå svårt att se till att alla barn på Åland fick det bra under pandemin. Barn vars föräldrar arbetade hemifrån kunde ofta få mer hjälp med skolarbetet än barn vars föräldrar behövde åka till jobbet varje dag. En annan svårighet var att skydda barn som hade det extra jobbigt hemma. Eftersom barn fick träffa färre vuxna utanför familjen blev det svårare för dem att få stöd och hjälp när de behövde det. Det blev mycket diskussion på Åland om hur skolmaten skulle ordnas när skolorna var stängda. Olika skolor och kommuner gjorde på olika sätt, och det blev oenighet eftersom det saknades tydliga regler för hur skolor och kommuner skulle göra. För en del barn och familjer var skolmaten mycket viktig.

En del av problemen löstes år 2021 när lagen om utbildning ändrades på Åland. Då blev det tydligare hur undervisning på distans skulle fungera, hur skolmaten skulle ordnas och hur vuxna skulle samarbeta för att hjälpa barn när något ovanligt eller svårt händer i samhället.

Lyssna på barn

När pandemin var som värst gav regeringen på Åland information varje dag om läget. Informationen kunde följas på lokal radio, TV och regeringens YouTube-kanal. Det mesta av informationen var på svenska, och det var svårt att hinna med alla uppdateringar. Det fanns också information om hur vuxna kunde prata med barn om pandemin. Man berättade också om telefon- och chattstöd för barn och unga. Men det fanns inte så mycket information som riktade sig direkt till barn på Åland. Eftersom Åland ligger nära Sverige får många också information därifrån. Sverige och Finland hanterade pandemin på olika sätt, vilket gjorde att många blev förvirrade i början.

Under pandemin hittade man flera bra sätt att lyssna på barn. Regeringen på Åland började ordna onlinemöten med kommuner och organisationer för att prata om hur barn hade det under pandemin och för att dela viktig information. Man ordnade också medborgarsamtal om pandemin. Två av dessa samtal var särskilt för unga. Man ville också undersöka om det gick att skapa grupper på nätet där barn och unga kunde svara på frågor och säga vad de tyckte. Rädda Barnen på Åland hade unga piloter som hjälpte till att göra en rapport där barn berättade för beslutsfattare vad de tyckte var viktigt. År 2021 samarbetade regeringen på Åland med Rädda Barnen för att lyssna på barns tankar om pandemin. Funktionsrätt Åland hjälpte till att starta ett ungdomsråd för unga med funktionsnedsättning. Ungdomsrådet fanns under åren 2021–2022.

Regeringen på Åland har också utsett en barnrättsminister, alltså en minister som är ansvarig för barns rättigheter. Man arbetar med en efterlängtad strategi för barn och unga. Strategin är en plan för hur barns rättigheter ska stärkas på Åland.

Viktigt att tänka på

För att barnens bästa ska komma först i en kris är det viktigt att:

1. Vuxna lyssnar på barn. Om vuxna samarbetar bra i skolan, vården och socialtjänsten blir det lättare att hjälpa barn när det blir en kris.

2. Barns rättigheter är med i alla krisplaner. Platser som är viktiga för barn, till exempel skolor och fritidsverksamheter, ska hållas öppna om det är möjligt.

3. Barn får tydlig information. Informationen ska vara lätt att förstå och ges direkt till barn och unga. Den ska gärna finnas på flera språk. Alla barn ska också ha möjlighet att använda digitala verktyg.

4. Man följer upp hur barn påverkas. Det är extra viktigt att hjälpa barn som har det svårt. Stöd från skolkuratorer, skolpsykologer och skolsköterskor ska vara lätt att få.

5. Det finns tillräckliga resurser. Det behövs pengar och tid för att arbeta för barns rättigheter under lång tid. Då visar man att barns åsikter och rättigheter är viktiga.

Om publikationen

Delaktighet i kristider – En bok för barn och unga om rätten att bli hörd

Utgiven av Nordens välfärdscenter
© oktober 2026

ISBN: 978-91-89787-39-1
DOI: 10.52746/XVKX6937

Projektledare: Merethe Løberg
Författare:
Kirsten Sandberg, Professor Emerita, Univeristetet i Oslo og tidligere medlem og leder av FNs barnekomité
Ditte Enemark Sølbeck, siunnersuisuuneq, Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissivik
Shanti Ingeström, utredare, Barnombudsmannen
Wilma Jensén, projektassistent, Föreningen Norden
Andrea Langergaard Nicolaisen, juridisk specialkonsulent, Børnerådet
Merethe Løberg, seniorrådgivare, Nordens välfärdscenter
Sanna Roos, Barnombudsman, Ålands ombudsmannamyndighet
Silje Steinardotter Hasle, seniorrådgiver, Barneombudet
Sigurveig Þórhallsdóttir, yfirlögfræðingur, Umboðsmaður barna
Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, Lapsiasiavaltuutetun toimisto/specialforskare, Barnombudsmannens byrå

Utgivare: Samuel Engblom
Redaktör: Merethe Løberg

Grafisk form: Maija Markkula
Illustrationer: Maija Markkula, Magnific & Freevectormaps.com

Citera som: Sandberg, K., Enemark Sølbeck, D., Ingeström, S., Jensén, W., Langergaard Nicolaisen, A., Løberg, M., Roos, S., Steinardotter Hasle, S., Þórhallsdóttir, S. & Tuukkanen, T. Medverkan i kristider – en bok för barn och unga om rätten att bli hörd. Nordens välfärdscenter, 2026.

Nordens välfärdscenter
Box 1073, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress: Svensksundsvägen 11 A
Telefon: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

Nordens välfärdscenter
Kajsaniemigatan 13 A
FI-00100 Helsingfors
Telefon: +358 20 741 08 80